

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-5-93-40>

УДК 811.161.2:376.1-054.62

Лисенко І.О., Вальченко І.В.,
Плотнікова Т.О., Соколова Г.П.Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова

РОЗВИТОК НАВИЧОК ГОВОРІННЯ В ІНОЗЕМНИХ СЛУХАЧІВ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Анотація. У статті проаналізовано основні поняття з питань формування навичок говоріння українською мовою в іноземних слухачів. Узагальнено теоретичні й методичні роботи з питань усного мовлення у працях зарубіжних та вітчизняних дослідників. Освітлено лінгводидактичні й методичні основи формування навичок говоріння іноземних слухачів на початковому етапі вивчення. Охарактеризовано роль уміння говоріння в іншомовному середовищі в розвитку особистості. Здійснено вибір сучасних технологій, принципів і методів навчання для успішного формування навичок говоріння. Наголошено на важливості діяльнісного, комунікативного та соціокультурного підходів до навчання. Запропоновано різноманітні приклади вправ для формування і розвитку навичок говоріння в іноземних слухачів на основі навчального матеріалу з урахуванням країнознавчого мінімуму, доповнені засобами зорової наочності. Зроблено висновок, що формування навичок буде ефективним, якщо опиратися на останні досягнення лінгвістики, лінгводидактики, теорії і методики навчання української мови як іноземної і співвідносити етапи навчання з вимогами та з урахуванням зовнішніх і внутрішніх чинників атмосфери спілкування, змісту і засобів навчання.

Ключові слова: українська мова як іноземна, методика, навчання, комунікативна компетенція, усне діалогічне мовлення, вимоги до умінь говоріння рівня А1, мікродіалоги, частотна лексика.

Lysenko Iryna, Valchenko Inna,
Plotnikova Tetiana, Sokolova Galina

O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

DEVELOPMENT OF SPEAKING SKILLS IN FOREIGN STUDENTS AT THE INITIAL STAGE OF LEARNING THE UKRAINIAN LANGUAGE AS A FOREIGN LANGUAGE

Summary. Scientific article provisions analyze the views on formation of foreign students' speech skills at the initial stage of learning Ukrainian as a foreign language. Theoretical bases of scientific and methodical maintenance are described, the necessity of use of modern linguodidactic and methodical technologies for formation of speech competence of foreign students is substantiated. The important role of the communicative approach of training aimed at the development of speech personality, possibility to use language tools in different areas and situations of communication is determined. The important role of the socio-cultural approach, which ensures the relationship between the language studied and the culture of the country in the development of communication skills of foreign students, is shown. The components of the speech learning process are determined taking into account external and internal factors of the atmosphere of communication, content and means of learning. The requirements for students' speech skills, such as speaking in accordance with the Common European Framework of Reference for Languages, have been clarified. Various examples of exercises for the formation and development of speaking skills in the Ukrainian language on the basis of educational material are offered. These educational tasks are aimed at encouraging foreign students to formulate their thoughts confidently in a sentence or short text on the stated topic. The author emphasizes the importance of an integrated approach to teaching this type of speech activity, as well as taking into account the peculiarities of intercultural communication. Emphasis is placed on motivating students to learn to speak, the importance of visual aids, the active use of microdialogues that contain frequency vocabulary that correspond to the level of knowledge at the time of study. It is concluded that the formation of speech skills is aimed at the development of the personality of a foreign student, active in the process of communication in the modern language environment. The materials of the article are addressed to teachers of Ukrainian as a foreign language at the initial stage of study.

Keywords: Ukrainian as a foreign language, methods, teaching, communicative competence, dialogic speech, requirements for speaking skills of A1 level, microdialogues, frequency vocabulary.

Постановка проблеми. Однією з актуальних тем модернізації системи вищої освіти України є підвищення ефективності формування й вдосконалення комунікативних навичок здобувачів вищої освіти. Зміни в системі освіти мають визначену мету: підготувати спеціаліста, здатного до активної творчої діяльності, самостійності, соціальної мобільності, проведення міжкультурного діалогу. Іншими словами це має бути особистість багатогранна, активна у процесі професійного й міжкультурного спілкування. До числа таких особистостей належать й іноземні

слухачі, що навчаються на підготовчих факультетах для іноземних громадян у закладах вищої освіти України. Як правило, це майбутні здобувачі різних спеціальностей, але на початковому етапі вивчення української як іноземної навчаються в одній групі. Навчання на підготовчому факультеті іноземних слухачів є обов'язковою складовою частиною процесу підготовки іноземних фахівців у закладах вищої освіти України і здійснюється відповідно до чинних програм.

На нашу думку, навички говоріння в іноземних слухачів українською мовою необхідно

активно формувати з перших днів її вивчення, на найраніших етапах. За досить короткий період вони можуть сформувати основний лексичний запас, який потім будуть поповнювати й збагачувати. Важливим є і той аспект, що іноземних слухачів важливо знайомити з культурологічною країнознавчою інформацією, що буде сприяти формуванню загальної картини світу. Усне мовлення інокомунікантів може бути різної якості – від зрозумілого до зразкового, і останнє, на жаль, зустрічається не часто. Як свідчить практика, на початковому етапі навчання у мотивованих слухачів з'являється інтерес до мовленнєвих явищ та закономірностей, що й визначає напрямок їх успішної комунікації та адаптації у соціумі. Тому необхідно, щоб особливу увагу викладач приділяв їх потребам говорити іноземною мовою вже з перших днів перебування в країні, мову якої вони вивчають. Особливості навчання говорінню ґрунтуються на прагненні до мовленнєвої спрямованості навчального процесу. Тому необхідно здійснювати пошук і вибір сучасних лінгводидактичних і методичних технологій, принципів і методів, які б могли забезпечувати гнучкість мовленнєвих навичок і розвиток мовленнєвих умінь уже на початковому етапі вивчення мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми мовленнєвої комунікації досліджувалися такими прогресивними вченими як Л.С. Виготський, А.Л. Лурія, О.О. Леонтьєв, І.О. Зимня, Л.В. Щерба. В області теорії і практики навчання іншомовному спілкуванню є вагомими праці А.О. Акішиної, В.І. Остапенка, С.А. Хавроніної, А.М. Щукіна; в області лінгвокультурології, лінгвокраїнознавства – Є.М. Верещагіна, В.Г. Костомарова, Д.С. Лихачова та ін.

В області теорії і практики викладання української мови як іноземної присвятили свої дослідження такі науковці як Бей Л.Б., Тростинська О.М., О. Палінська, О. Туркевич, І. Кочан, І. Зозуля. Мовознавці Бей Л.Б., Тростинська О.М. у своїх дослідженнях наголошують, що під час вивчення української мови як іноземної необхідно враховувати психолого-педагогічні та соціально-педагогічні чинники, рівень знань на момент навчання та комунікативні потреби [1, с. 43]. Викладачі-практики кафедри української та російської мов як іноземних Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова І.В. Вальченко та Я.М. Прилуцька постійно працюють над темою становлення і розвитку мовленнєвої компетенції на початковому етапі вивчення української мови як іноземної [2].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Питання формування мовленнєвих навичок в інокомунікантів є відкритим для досліджень, і більшість викладачів-практиків досліджують у постійних пошуках найдієвіших сучасних методів навчання говорінню. Підвищений інтерес викликає питання формування мовленнєвих навичок на початковому етапі під час входження інокомунікантів у мовне середовище. Основні мовні навички під час вивчення іноземної мови закладаються на початковому етапі її вивчення й визначають напрямок успішної адаптації і комунікації.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є пошук результативних методик розвитку навичок говоріння в іноземних слухачів під час вивчення іноземної мови на початковому етапі та пошук завдань і вправ для їх формування. Завдання статті полягає у тому, щоб проаналізувати поняття говоріння у вітчизняній лінгвістиці; узагальнити теоретичні і методичні роботи з питань усного мовленнєвого спілкування у працях сучасних вітчизняних дослідників; освітити лінгводидактичні й методичні основи формування навичок усного мовлення інокомунікантів під час вивчення української мови як іноземної; охарактеризувати роль умінь говоріння українською мовою у розвитку особистості; здійснити вибір сучасних технологій, принципів і методів для успішного формування навичок говоріння іноземних слухачів під час вивчення української мови як іноземної на початковому етапі; запропонувати вправи, направлені на розвиток навичок усного мовлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі у викладанні іноземних мов пріоритет надається комунікативній меті, співзвучній з комунікативною компетенцією, яка означає «здатність людини засобами мови, що вивчається, здійснювати мовне спілкування в тій чи іншій сфері діяльності» [6, с. 323]. Комунікативний принцип викладання націлений на розвиток мовної особистості, здатної користуватися мовними засобами в різноманітних ситуаціях і сферах спілкування. Комунікативне навчання передбачає принцип новизни умов, форм та прийомів, відмову від заучування висловлень, текстів, діалогів та розвиває продуктивність мовленнєвих умінь, викликає інтерес до навчальної діяльності, наприклад, через постійне подання нових відомостей про країну мови, що вивчається, у використанні текстів і вправ, що являють собою варіативність текстів різного змісту, але побудованих на одному і тому ж матеріалі.

Сучасна методика орієнтує викладача на таке навчання спілкуванню, що відображає інтерес інокомуніканта до способу життя носіїв мови. На етапі довузівської підготовки іноземні слухачі розпочинають вивчати мову з нуля. Слухачі занурюються у мовне середовище, оволодівають основами граматики, фонетики, лексики а також елементарними знаннями з загальноосвітніх предметів, пов'язаних з майбутньою спеціальністю. На початковому етапі українська мова є основним предметом для іноземних слухачів. Про її важливість свідчать навчальні плани підготовчих факультетів, у яких більше 50% загальної кількості навчального часу відводиться на мову. До кінця навчання іноземні слухачі повинні оволодіти знаннями, навичками та уміньми, які дозволять їм скласти іспит з різних предметів і, що особливо важливо, іспит з української мови як іноземної на I Сертифікаційний рівень. Поняття «початковий етап навчання» і «рівень володіння мовою» тісно пов'язані між собою. Під етапом навчання зазвичай розуміється відносно завершений період (цикл) мови, що вивчається, протягом якого забезпечується досягнення кінцевої мети навчання на раніше запланованому рівні. Етапу довузівської підготовки з предмета українська мова як іноземна відповідає Початковий рівень

A1 Загальноосвітніх стандартів. За Проектом Державного стандарту України навчання української мови як іноземної на рівні A1 претендент має висловлювати думки щодо запропонованої теми з використанням завчених слів та конструкцій, описувати явища, що його оточують, самостійно відтворювати інформацію із прочитаних текстів елементарного рівня, розуміти прості висловлювання співрозмовника, реагувати на репліки, вживати етикетні форми тощо [5, с. 11].

В аспекті лінгвістики під говорінням розуміється один із видів людської діяльності, в результаті якого виникає його продукт – висловлювання. І як діяльність (процес), і як продукт говоріння володіє певними ознаками, які є орієнтиром в навчанні, так як підказують, які умови треба створити для розвитку говоріння, а також є критеріями оцінки результатів навчання. Говоріння забезпечує усне спілкування іноземною мовою в діалогічній і в монологічній формах. Воно спрямоване до однієї особи або необмеженої кількості осіб. Як і будь-яка інша діяльність, так і говоріння завжди має певну мету, мотив, в основі якого лежить потреба; предмет говоріння – думки того, хто говорить; продукт говоріння – висловлювання (діалог або монолог) і результат, який може виражатися у вербальній або невербальній реакції на висловлювання.

Процеси породження і сприймання мовлення освітлювалися багатьма вченими-психолінгвістами. Спочатку у певній ситуації виникає мотив висловлювання і комунікативний намір того, хто говорить. Саме це визначає роль мовця як учасника спілкування, конкретну мету його висловлювання. Далі здійснюється оформлення задуму шляхом відбору мовних засобів – граматичних структур, слів, який реалізується спочатку у внутрішньому мовленні, де створюється потенціальна мовленнєва схема висловлювання. Далі має місце включення голосового апарату, і сформоване висловлювання шляхом артикуляції та інтонування втілюється у зовнішньому мовленні.

Відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти розглянемо мовленнєві уміння та вимоги до них, зосереджуючи увагу на усному мовленні. Для усного монологічного мовлення (усного продукування-говоріння) як виду мовленнєвої діяльності найбільш суттєвими вміннями є такі: продукування усного тексту для подальшого сприйняття будь-якою аудиторією (публічні виступи, читання лекцій, доповідей, елементарні висловлювання). Для усного діалогічного мовлення (усної взаємодії-говоріння) найбільш суттєвими вміннями є такі: сформулювати запит або поставити комунікативно вмотивовані і повноцінні запитання; повідомити інформацію з метою її подальшого обговорення; обґрунтовано відповісти на поставлене запитання або відреагувати на повідомлення (згода, незгода, уточнення, сумнів) [3, с. 11].

Формування навичок усного мовлення іноземних інокомунікантів базується на взаємозв'язаному навчанні основним видам мовленнєвої діяльності, таким як слухання з розумінням, говоріння, читання і письмо. Комплексний підхід до занять зумовлений природою мовлення: у мовленні всі види діяльності взаємодіють, сприяють формуванню один одного. Комплекс – це

основна база для розвитку реального мовленнєвого спілкування. На початковому етапі, особливо на перших заняттях, слухання повинне розвиватись у тісному зв'язку з говорінням, адже слухач не тільки висловлюється, а й сприймає його на слух. Щоб іноземний слухач правильно розумів мовлення на слух, викладач повинен чітко і ясно вимовляти українські звуки. Для цього кожне заняття треба розпочинати з вступних фонетичних вправ. У результаті такої роботи на перших заняттях іноземний слухач вчиться відповідати на запитання у межах вивченої лексики і мовленнєвих конструкцій і бере участь у діалогах (діалог-привітання, діалоги з конструкціями Хто це? Що це?). Читання на перших заняттях розпочинається із зорового сприйняття графічних знаків, тобто букв українського алфавіту. За 2-3 заняття важко повністю розвинути навички в області читання з розумінням, але робота в цьому напрямку повинна мати перші успіхи. Кращі мотивовані слухачі читають короткі мікротексти достатньо побіжно. У процесі вступного фонетичного курсу розпочинається робота над розвитком написання українських букв і слів у межах вивченої лексики. Перші 2-3 дні занять не охоплюють повністю написання всіх букв українського алфавіту, але учні отримують таблиці і під час виконання домашньої роботи продовжують написання букв, складів і слів за зразком.

Під час навчання іноземних слухачів говорінню доречно формувати їх навички на матеріалі текстів з урахуванням комунікативного мінімуму, необхідного для спілкування в побутовій і соціокультурній сферах зі змістом краєзнавчої тематики та активному використанні засобів зорової наочності. Необхідні граматичні вправи сприяють формуванню навичок грамотного використання мови і відпрацюванню того чи іншого граматичного правила. Корекція та закріплення знань української прийменниково-відмінкової системи здійснюється з допомогою мовних одиниць, які постійно озвучуються у мовленні носіїв української мови, містять частотну лексику, найпотрібніші слова і вирази, знаючи які й вміючи їх складати інокомунікант зможе орієнтуватися в іншомовному середовищі.

На нашу думку, зміст навчання на початковому етапі має відповідати наступним вимогам:

1. Щодо слухання з розумінням: воно вичерпується мікродіалогами, побудованими на вивченому матеріалі, і адаптованими текстами (максимум 1-12 речень).

2. Щодо говоріння: слухач повинен навчитися відповідати на почуті та зрозумілі питання, сам формулювати питання і розуміти відповіді, здійснювати короткі повідомлення (5-7 речень у межах вивчених мовленнєвих тем-ситуацій).

3. Щодо читання і розуміння: повинен без словника розуміти адаптовані тексти чи діалоги. Більш складні в мовленнєвому відношенні тексти читаються зі словником і потім дуже поступово переходять у розряд читання без словника.

4. Щодо розвитку навичок письма: слухач повинен знати алфавіт, щоб правильно писати слова і речення, побудовані на матеріалі, що вивчається.

5. Граматика. При формуванні граматичного мінімуму відбираються тільки ті мовленнєві оди-

ниці, конструкції, які необхідні для активного мовленнєвого спілкування у навчальних і побутових сферах.

Одні з перших мовленнєвих конструкцій «Хто це?» і «Що це?» ми наповнюємо тільки найважливішим, найчастотнішим лексичним змістом. Можна розпочати з інтернаціоналізмів, які ввійшли в українське мовлення і є зрозумілими для більшості іноземців. Наприклад: автобус, паспорт, деканат, університет, банк, офіс, бос, кафе, парк, ресторан, таксі. У називному відмінку можна відібрати найбільш значимі для іноземця конструкції, які можуть йому знадобитися в реальному житті. На питання «Що?» підійдуть слова, що позначають потрібні речі, предмети, продукти, овочі, фрукти. Наприклад: це вода, це чай, це кава, це хліб, це будинок, це вулиця, це квартира, це паспорт, це офіс, це банк, це таксі. Після питань «Хто? Скільки? Звідки?» необхідне повторення питання «Хто це? Що це?» в інших конструкціях з більш розширеною лексикою в тематичних об'єднаннях. Наприклад: Це аудиторія. Тут студенти і викладач. Це сім'я. Ось мама і тато, це брат, це сестра і т. д.

Одним із ефективних прийомів є використання діалогів, тому що цей прийом у першу чергу сприяє такому важливому фактору як умінню спілкуватися на мові, що вивчається. При роботі з діалогами вирішуються також практичні цілі навчання такі як відпрацювання вимови, засвоєння і закріплення лексики, розвиток навичок читання, формування граматичних навичок, а також формування мовленнєвих умінь говоріння та слухання. Велику увагу під час роботи з діалогами необхідно надавати відбору матеріалу. Ми пропонуємо виділити такі принципи відбору діалогічних текстів: принцип впливу на мотиваційну та емоційну сферу особистості; принцип методичної цінності для розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, письма, говоріння, читання) і формування лексичних, фонетичних і граматичних навичок; тематичний принцип (є актуальним при відборі матеріалу за визначеними лексичними темами (наприклад: Сім'я, Любов, Природа і т. д.).

Основним вважаємо принцип впливу на мотиваційну та емоційну сферу особистості, враховуючи доступність, наочність, зрозумілість та зацікавленість у навчанні.

Проаналізувавши достатню кількість посібників з вивчення української мови як іноземної, ми використовуємо матеріали з циклу підручників «Розмовляймо українською!» [4]. Автори цілеспрямовано ввели молодих героїв (Джон, Мері, Петро, Оксана), образи яких дуже доречно проходять через увесь зміст текстів, діалогів та вправ. Робота з конструкціями «Хто це?», «Хто він?» та іншими також здійснюється з використанням портретів героїв з «Розмовляймо українською!»:

– Хто це? – Це Джон. – Хто він? – Він інженер.

– Хто це? – Це Мері. – Хто вона? – Вона студентка.

– Хто це? – Це Оксана. – Хто вона? – Вона гід перекладачка.

– Хто це? – Це Петро. – Хто він? – Він теж студент.

Після вивчення особових займенників слухачі працюють з питальними конструкціями типу:

– Ви студент? – Так, я студент.

– Ви викладач? – Ні, я не викладач, я студент.

– Він і вона студенти? – Ні, вона викладач, а він студент.

– Це студент чи викладач? – Це викладач.

Конструкціями ми даємо перші найважливіші для студента дієслова в першій і другій особі (це допомагає складати мікродіалоги). При цьому розпочинаємо знайомити студентів з українським етикетом в таких мікродіалогах:

– Вибачте, будь ласка, а Ви не знаєте, що це?

– Ні, я не знаю.

Уже з перших хвилин для іноземних слухачів потрібний мікродіалог і перший радісний успіх, перший приємний результат. Тренуватися необхідно до повного автоматизму. Все це здійснювати, використовуючи мінімум українських слів. Головним є змістова значимість, семантична частотність цих слів і виразів.

Також створені нами діалоги дозволяють іноземним студентам познайомитися з культурою, мистецтвом країни, у якій вони проживають, з основними історичними та культурними пам'ятками міста, у якому вони навчаються, сприяють поглибленню мовних навичок і компетенції студентів, розширюють їх словниковий запас. Наприклад, розмова Ахмеда та Андрія на вулиці Пушкінській: – Яка це вулиця? – Це вулиця Пушкінська.

– А яка це станція метро? – Це станція метро Архітектора Бекетова.

– Це нова станція? – Так, нова.

– А що це праворуч? – Це Макдональдс, а далі пам'ятник закоханим.

– А це яка вулиця? – Це вулиця Бажанова. Ось мій університет.

– Ой! Який великий і красивий! А це новий університет?

– Ні, це старий університет. Йому майже 100 (сто) років. Це національний університет міського господарства імені архітектора Бекетова.

– А це пам'ятник архітектору Бекетову? – Так, це пам'ятник архітектору Бекетову.

– У вас навчаються іноземні студенти? – Так, звичайно. У нас великий підготовчий факультет для іноземних студентів. Йому вже понад 30 (тридцять) років. Там вивчають українську мову як іноземну.

Використання діалогів на мові, що вивчається, є актуальним на будь-якому етапі вивчення української мови як іноземної, особливо на початкових етапах оволодіння нею: по-перше, студенти з самого початку можуть використати навчальні діалоги у реальних ситуаціях; по-друге, студенти долучаються до культури мови, що вивчається; по-третє, діалоги краєзнавчої тематики діють на мотиваційну сферу особистості.

Таким чином, використання діалогів під час вивчення іноземної мови є ефективним засобом засвоєння мовного матеріалу, і така форма роботи цікава в усіх етапах вивчення мови.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку в цьому напрямку. Отже, формування навичок говоріння (усного мовлення) іноземних слухачів на початковому етапі вивчення української мови буде ефективним, якщо брати за основу останні досягнення в області лінгвістики, психолінгвістики, лінгводидактики, теорії, методики викладання

української мови як іноземної; співвідносити навчальну програму з вимогами відповідного Сертифікаційного рівня А1; використовувати лінгвістичні, загальнодидактичні принципи навчання у процесі роботи; здійснювати комплексну і послідовну роботу, направлену на формування усного мовлення іноземних студентів; ґрунтуватись на компонентах усного мовлення: мікродіалогах, ді-

алогах, ситуаціях мовного спілкування, типових мовних ситуаціях з урахуванням країнознавчого мінімуму, необхідних у навчальній, побутовій, соціокультурній сфері. Перспектива подальших досліджень полягає у пошуку результативних методик та підготовці завдань і вправ з метою розвитку навичок говоріння в іноземних слухачів, майбутніх здобувачів вищої освіти.

Список літератури:

1. Бей Л.Б. Проблеми викладання української мови різним категоріям іноземних студентів. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі: Міжпредметні зв'язки*. Вип. 12. Харків, 2008. С. 42–49. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle> (дата звернення: 24.05.2021).
2. Вальченко І.В., Прилупка Я.М. Ласкаво просимо! : навч. посібник. Харків : ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2011. 386 с.
3. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання, доктор педагогічних наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с. URL: <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/handle> (дата звернення: 24.05.2021).
4. Макарова Г., Паламар Л., Присяжнюк Н. Розмовляймо українською. Вступний курс : Навчальний посібник. Київ : ІНКОС, 2010. 125 с.
5. Українська мова як іноземна. Рівні загального володіння та діагностика : Проект Державного стандарту України / уклад. Мазурик Д., Антонів О., Синчак О., Бойко Г. 2018. 142 с. URL: <https://www.slideshare.net/ssuserb0992b/standart-96636178> (дата звернення: 24.05.2021).
6. Щукін А.Н. Обучение речевому общению на русском языке как иностранном : учебно-методическое пособие для преподавателей русского языка как иностранного. Москва : Русский язык, 2012. 784 с.

References:

1. Biei L.B. (2008) Problemy vykladannia ukrainskoi movy riznym katehoriiam inozemnykh studentiv [Problems of teaching the Ukrainian language to different categories of foreign students]. *Teaching languages in higher education at the present stage: Interdisciplinary links*, vol. 12, pp. 42–49. Available at: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle> (accessed 24 May 2021).
2. Valchenko I.V., Prylutska Ya.M. (2011) *Laskavo prosymo!* [Welcome!]. Kharkiv: KhNUMH im. O.M. Beketova. (in Ukrainian)
3. Nikolaieva S.Yu. (2003) *Zahalnoievropeiski rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia* [Pan-European recommendations for language education: study, teaching, assessment]. Kyiv: Lenvit. Available at: <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/handle> (accessed 24 May 2021).
4. Makarova H., Palamar L., Prysiazhniuk N. (2010) *Rozmovliaimo ukrainskoiu* [Let's speak Ukrainian]. Kyiv: INCOS. (in Ukrainian)
5. Mazuryk D., Antoniv O., Synchak O., Boiko H. (2018) *Ukrainska mova yak inozemna. Rivni zahalnoho volodinnia ta diahnostryka: Proekt Derzhavnogo standartu Ukrainy* [Ukrainian as a foreign language. Levels of general ownership and diagnostics: Draft State Standard of Ukraine]. Available at: <https://www.slideshare.net/ssuserb0992b/standart-96636178> (accessed 24 May 2021).
6. Shchukin A.N. (2012) *Obucheniye rechevomu obshcheniyu na russkom yazyke kak inostrannom: uchebno-metodicheskoye posobiye dlya prepodavateley russkogo yazyka kak inostrannogo* [Teaching speech in Russian as a foreign language: a textbook for teachers of Russian as a foreign language]. Moscow: Russkiy yazyk. (in Russian)